

ԱՐՏԱՍԱՋՄԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐՈԻԹԻՒՆՆԵՐ

„LES AFFAIRES SONT LES AFFAIRES“, pièce en trois actes, de M. Octave Mirbeau. — «Գործերը» (աֆֆերա) գործ են», պիեսա երեք գործողութիւնով, Օկտաւ Միրբօի:

Օկտաւ Միրբօն ֆրանսիական ժամանակակից գրականութեան խոշոր գէմքերից մէկն է. նա գերազանցում է մանաւանդ տենդենցիօզ կամ ինչպէս թիւրքահայերը կ'առնեն՝ ձգտումի ժանրի մէջ: Նրա սփռ և ոգին միաժամանակ աւերիչ, համարեա տաւրեային են: Իր շուրջն իշխող կարգերից նա էլ շատերի պէս դժգոհ է, նա էլ իր երկերում հասարակական և բնական չարիքի արմատն է որոնում և կեանքի բոլոր անպարէզներում իրար բաղխող մարդկային կրքերի, ձգտումների, պահանջների, ճաշակների զարհուրելի պայքարը նրա փիլիսոփայական-հասարակական խոհերին տալիս է մի անօրինակ ուժգնութիւն: Նրա ամենից աւելի սիրած նիւթը «ժամանակակից բարքերի տրագեդիան է»: Օկտաւ Միրբօն կարողանում է զարհուրելի տրագեդիա բաց անել այնտեղ, ուր չնորհիւ արտաքին վայելչութեան, կեղծ փայլի, հասարակական-բարոյական նախապաշարմունքների, անցեալից ժառանգութիւն մնացած կեղծիքի, սխալ հասկացումած առաքինութեան՝ սովորական աչքը տեսնում է առօրեայ սովորական կեանք իր ճակատագրական չար ու բարիով, արցունքով ու ծիծաղով: Նրա հասարակական փիլիսոփայութիւնը հիմնուած է ժառանգալատութեան թէսրիւյի վրայ: Մարդը Միրբօի համար ի ծնէ վատ է, որովհետեւ նա իր հետ աշխարհ է բերում բազմաթիւ ակտեր, համարեա ոճրի ծարաւ, որ զարդացած, զօրացած է դարերի ընթացքում՝ սխալ դաստիարակութեամբ. այսպիսով կեանքը դառնում է «Տանջանք»:

ների պարտէզ» (Le jardin des supplices), իսկ առաջնորդողները՝ «վատ հովիւներ» (Les mauvais bergers) *):

Մի կողմ թողնենք այն հարցը, թէ Օկտաւ Միրբօն որչափով իրաւունք ունի այս աստիճան յոռետես լինել, ինչու ամեն ինչ մարդու բնաւորութեան և կեանքի մէջ նրա աչքում ընդունում է հրէշաւոր չափեր, ինչու նրա ընտրած տիպերը հասարակական որ ասպարէզում էլ լինի՝ մարդու սոսկում են պատճառում իրանց ցինիզմով, դարչութեան մէջ լողալու այդ քստմենի հաճոյքով: Դրանք ցաւոտ հարցեր են, որ կարող էին մեզ շատ հետու տանել, բայց ինչ որ արժանի է առանձին ուշադրութեան, այդ Միրբօի անկեղծ, ցաւակցական շեշտն է, նրա խորին արդահատանքն է տանջուող մարդու զլխին ծանրացած այդ սև ճակատադրի համար: Միրբօն խեղճերի, հալածուածների, զրկուածների կարող պաշտպան է: Կեանքի աղբւրից, դարչութիւններից բարձր նա մեծ ցաւի պոէզիան է Էմբոնել: Եւ նրա առածի, քարոզածի ոյժը այն աստիճան վարակիչ է որպէս տրամադրութիւն, որ նրա երկերից իւրաքանչիւրը ընթերցողին պատճառում է մի կիզիչ կակիժ և տարաբաղդարար զրա հիտ միտօին մի վհատեցուցիչ անվստահութիւն գէպի մարդ արարածը: Իւրաքանչիւր անձանօթ գէմբ դառնում է մի զիմակ, որ ծածկում է՝ ով գիտէ՝ ինչ մութ մտքեր, ինչ քստումնելի ծրագրեր իր նմանների համար: Չեմ ուզում շատ ծանրորանալ Միրբօի երկերի ընդհանուր բնորոշ գծերի վրայ, որովհետև այդ գէմբը մասամբ ծանօթ է Մուրճի ընթերցողներին չնորճիւ պ. Տիլբանի խելացի գրական յօդուածների: Այժմ ես կանգ կ'առնեմ մասնաւորապէս Միրբօի նոր պիեսայի՝ Les affaires sont les affaires-ի վրայ, որ նորերս Comédie-Francaise-ում խաղացուեց առաջին անգամ և որ այնքան աղմուկ բարձրացրեց Փրանսիական մամուլի մէջ: Յօդուածիս սկզբում ես այդ պիեսան հայերէն անուանեցի «Գործերը՝ գործ են», սա իսկապէս մի բառացի թարգմանութիւն է, որ ամբողջապէս չի արտայայտում Միրբօի նոր երկի խորհուրդը. ներկայ գէպը «գործը» (affaire) պարզապէս աֆֆերայի նշանակութիւն ունի, հեղինակը մեզ ներկայացնում է ժամանակակից տիպերից այն մարդու հոգեբանութիւնը, որի ծայրայեղ յաջութիւնը կեանքում հաստատուած է միջոյների նոյնքան ծայրայեղ անխտրականութեան, բարոյական սկզբունքների կատարեալ բացասութեան վրայ: Այս փոքրիկ, բայց անհրաժեշտ ներկատողութիւնից յետոյ դառնանք բուն նիւթին:

*) Օկ. Միրբօի երկու յայտնի երկերն են:

Օկտաւ Միրբօի այս նոր պիեսան ամբողջապէս պատուում է մի հատիկ անձնաւորութեան՝ Լեշայի շուրջը, որ զխաւոր հերոսն է։ Տաղանդաւոր հեղինակը մինչև անկարելիութիւն խոտայլընդ է իր հերոսի բնաւորութեան մէջ այն բոլոր յինիկ գարշութիւնները, որոնք կապուած են զբամի բացատիկ կուլտի և խայտառակ աֆֆերանների հետ։ Նա կամեցել է զգուանք յարուցանել՝ փոխով հասարակութեան առաջ կապիտալիզմի և կապիտալի մշակած բնաւորութեան հրէշաւոր կողմերը։ Լեշան մի ընդունակ պարվընիւ (parvenu) է, մութ աֆֆերաններով յիսուն միլլիոնի տէր դարձած մի կապիտալիստ, որ աշխարհում ուրիշ ոյժ չի ճանաչում, բացի զբամականը, ուրիշ ազնւութիւն, բացի հարստութիւնը, ուրիշ իրաւունք, բացի զբամի ոյժի իրաւունքը։ Լեշան կարծէք մարդ չէ, այլ զարհուրելի խառնուրդ մի բանական երկոտանի արարածի և գազանի, տգիտութեան և փրուած անպատկառութեան, սառնասիրտ ոճրագործի և պարզամիտ յիմարութեան։ Եւ այդ մարդը բացի իր յիսուն միլլիոնը՝ Պարիզից ոչ հեռու ձեռք է բերել մի պատմական դրեակ՝ ծառերի մէջ կորած, և որի շուրջը տարածուած է նրա եօթ հազար հեկտար սեփականութիւնը, որ նա սիրում է իր մօտ եկող այցելուներին ցոյց տալ ձեռքի լայն շարժումով։ Ամեն անգամ տուն գալիս՝ նրա ծառաները պատուէր ունին չըջապատել նրբան և կանչել՝ «կեցցէ Լեշան, կեցցէ Լեշան»։ Իր անպատկառ ու ծիծաղելի հպարտութիւնը գոհացումն է ստանում վճարուած ծառաների բացականչութեամբ։ Իր յիսուն միլլիոնից, իր զգեակից և կալուածներից դուրս նրա հպարտութեան առարկան է իր որդի Քսաւիէն, հօր իսկական ժառանգը։ Այս որդու իրական «առաքինութիւններն» այսպէս է նկարագրում այս սարօբինակ հայրը.

«Նա մրցութիւնների համար մի ձի ունի, մի նաւ և մի օտոմոբիլ, որ արժէ յիսուն հազար ֆրանկ։ Բարեկամներ ունի ամենաբարձր հասարակութեան մէջ, և նրանն են նաև Պարիզի ամենասիրուն զերասանուհիները. «Նա՛ այն լակոտը քսան և մէկ տարեկան է և սակայն արդէն ընկել է մի քանի չիկ սկանդալների մէջ»։ Եւ այս որդին նրա յոյսն է, նրա ապագան. նա կարող է անել, ինչ ուզում է, ծախսել՝ որքան կամենում է, միայն թէ կարողանայ կապեր հաստատել՝ հօր մութ գործերին ընթացք տալու համար։ Այդ կարգի ծախքերի համար Լեշան առատաձեռն է, բայց նա ուզում է դատի ենթարկել մի աղքատ պառաւի, որ նրա կալուածից չոր ցախեր է հաւաքել, կտրում է իր պարտիզպանի վարձը, մի կոլի հիւանդութեան համար կա-

տաղում է և անձամբ գոմն է գնում տեսնելու, թէ ինչ է անում բժիշկը:

Նա չի քաշուում փոել հասարակութեան առաջ իր հրէշաւոր հոգու բոլոր այլանդակութիւնները այն սոսկալի զիտակցութեամբ, թէ ինքը իրաւունք ունի և թէ իսկական մարդն իր ոյէս պիտի լինի:

«Օ՛, խոշոր ափերաներ, բացականչում է նա երկու ինժեներներին ներկայութեամբ, ուր մարդ կարողանայ բազմութիւնը խաղացնել... և գոյիւ միլիոններ լիքը ձեռքով, ուրիշների միլիոնները, հը՞...»

Մի ազնւականի հետ վէճի բռնուած՝ նա բացականչում է. «Պատիւ, պատիւ, իհարկէ. բայց իւրաքանչիւրը իր ձեռով է հասկանում պատիւը...» Եւ Լեւայի հասկացողութիւնը պատւի, առաքինութեան, ազնւութեան, շիտակութեան մասին գուտ դալային է, եթէ արորժակդ մեծ է և թաթդ հզօր, զարկ, խըլիւր ու անցիւր, մնացածը հեշտ է, երբ դրամ կայ, մեծ դրամ, հսկայական կապիտալ, որով ինչ ասես՝ հնարաւոր է այս աշխարհում: «Ամեն կեղտ կարելի է մաքրել, ամեն կեղտ», աւտում է նա մի այլ տեղ: Նա համոզուած է, որ ինքն ամեն ինչ զիտէ, որովհետև երբ մարդ ձեռք է բերում յիսուն միլլիոն, չի կարող ամեն ինչ չ'իմանալ, և այն կապիտալիստը, որ խաբել է այնքան ուրիշների և կուտել ոսկու դէղ, այնքան ապուշ է միևնոյն ժամանակ, որ վճռում է քիմիական բաղադրութեամբ Ծրանսխայում շաքարեղէզն, սուրճ, թէյ բուսցնել, իրան կարծուած է մեծ բեֆորմատոր, որովհետև երբ Ծրանսխայում շաքարեղէզն և տաք երկրի այլ բոյսեր լինին, էլ ինչ հարկաւոր է գաղթականութիւններ հիմնել: Այս ապշութեան հետ միաժամանակ այնքան խելք ունի, որ հասկանում է մամուլի ոյժն ափերաների համար և հիմնել է իր սեփական թերթը: «Եւ լրագրում, ասում է նա, գրականութիւն, գրողէտ, զանազան ֆրագներ հարկաւոր չեն, այլ փաստեր պարզ ու որոշ և գործեր...»

Այս թշուառականի համար աշխարհի խեղճերը, կարօտները, կեանքի բեռի տակ ճիւղաւածները ոչինչ են, նրանք ոչ մի իրաւունք չ'ունեն, ինչպէս այն ողորմելի ճիճունները, որոնք յանցանք են գործում սողալ ճանապարհներին և ոտքի տակ տրորւում են: Սա նրա բարոյական փիլիսոփայութիւնն է, որ նա գործադրում է կեանքի մէջ առանց քաշուելու, որովհետև զրամ ունի. մի անգամ նա անողորմ սրիկայութեամբ իր կառքի տակ ճխլում է մի աղքատ երեխայ, որովհետև կարող է վճարել աբեան գինը:

Ահա մօտաւորապէս այն մարդը, որ Միրբօն ընտրել է որպէս հերոս՝ կապիտալիզմը և կապիտալը պատկերացնելու համար: Անշուշտ չափազանցութիւնները չատ են այս պատկերի մէջ, դժուար թէ կարելի լինի կեանքում գտնել մի այնպիսի դարչելի դժբաղդ, որ միացնէր իր անձի մէջ հարստութեան և հարստի բոլոր ախտերը, բայց պատկերները խտացնելը բանաստեղծի իրաւունքն է՝ իր գաղափարները բնութիւն դարձնելու համար: Թէ այս բոլոր աղտեղութիւնները մի մարդու հոգին չի կարող պարտակել, այդ ճշմարիտ է, բայց կեանքում բազմաթիւ են տիպեր, որոնք մաս-մաս կրում են իրանց մէջ այն, ինչ Միրբօն տեսել է միայն Լեչային, այստեղ է բանաստեղծի իրաւունքի հիմունքը:

Դասական աշխարհը իր մանուկ և քրեականութեամբ մեծ ոճիւրների կողքին դնում էր մեծ քաւութեան ճակատագիրը, որ սաւառնում էր յանցաւորի զլխին որոշ մոմենտին նրա աչքերի առաջ ցլուկլու համար: Խորը բողբոլում էր, որպէս մարմնացումըն հասարակական իմաստութեան, արդարադատութեան և խղճի, իսկ բազդը հարուածում: Շատ անգամ յանցաւորն ինքն էր ծնում իր պատիժը, նոր աշխարհը ճակատագրի դերը յանձնել է դիպուածին և պատիժը խղճին ու բանականութեանը:

Միրբօի այս պիեսայի մէջ թէ խիղճը և թէ դիպուածը խաղում են իրանց ճակատագրական դերը նոր աշխարհի հասկացողութեամբ: Լեչան որդուց բացի և մի աղջիկ ունի—Ժերմենը, որի վրայ հայրը նայում է զուտ նիւթական տեսակէտից. նա նրան կ'ամուսնացնի մի ազնւականի հետ, որ իր պարտապանն է, և այսպիսով փայլուն տիտղոսը կը միայնի հարստութեան հետ: Բայց ամենակարող կապիտալը, որ ուրիշի և քրեականների դիակները՝ փչրում է անցնում, անգոր է իր սեփական դաւալի վերաբերմամբ. Ժերմենը հօր ցանկութիւնը մերժում է, նա հետևում է իր սրտին, նա անձնատուր է եղել արդէն իր սիրած տղամարդին, հօր մօտ աշխատող մի քիմիկոսի: Այս դէպքին է, Լեչայից ծնուած այդ մի փխրուն արարածը իր հոգում կրում է նաև իր հօր ոտների տակ ընկած գոհերի սուգը, նա զգում է դժբաղդների զգացած ցաւը, նա ապրում է խեղճների և տառապողների կսկիծը՝ նախ խուլ ձևով, ապա բարձրաձայն: Աղջիկը իր հօր խիղճն է կարծես, որ հեղինակը դրել է յանցաւոր անհատից դուրս, որովհետև Լեչայի այնքան ընկած հոգու մէջ էլ խղճի տեղ չի մնացել: Լեչայի հրէշաւոր պատկերը կը խեղդէր մարդի, եթէ նրա կողքին չը լսուէր այդ չիտակ, ազնիւ ձայնը, եթէ Ժերմենը հօր արարքների առաջ զայրոյթի, ամօթի, ցաւի նուիրական աղաղակը չ'արձակէր: Եւ աղջկա

չրթունքներով արտասանուած հօր մեղադրական ակտը ամբողջ պատկերին տալիս է մի վեհ արագիւղմ, և մի մեղմ ավուխանք է իջնում վրդովուած հոգու վրայ:

«Մեր տոներ... ասում է ժերմենն իր սիրած տղամարդին, շարունակ հապճեպ, տենդ, դժբաղդութիւն... Ծամաճոող, այլանդակ քրքիջ, ոճրի աստուածացումն, ահա մեր... Երեկոները սեղանի առաջ օտարների և մեր ներկայութեամբ նա (հայրը) պատմում է իր յաջող հարուածները, մահասարսուռ խնդութեամբ, մարգասպանի իսկական ծիծաղով նա մեզ պատմում էր, թէ ինքը խաբել է սրան, կողոպտել է միւսին, պատիւն արատաւորել մի երրորդին... Ես էլ չեմ կարողանում փողոցում տեսնել մի սգաւոր կին կամ երեխաներ՝ առանց ինքս ինձ ասելու, թէ «գուցէ սրանց սուգը մենք ենք պատճառել»: Ես չեմ կարողանում տեսնել մէկին արտասուելիս առանց մտածելու, թէ «գուցէ նա մեր պատճառով է լալիս»:

Իրանց հինաւորաց հսկայական զղեակը, իրանց հապին կայուածները ժերմենի համար յանցանքների և գողութեան արդիւնք են. նրա հոգին չի կարողանում հաշտուել այն գիտակցութեան հետ, թը ինքը մի ոճրագործի, մի աւազակի աղջիկ է, թէ ինքը ապրում է նրա հաշուով, ուրիշների արցունքի, արեան գնով: Նա խնդրում, աղերսում է իր սիրահարին փախչել իր հետ, տանել նրան հեռու, հեռու այս ապականութեան, յանցանքի, կեղծիքի, խաբէութեան վայրերից: Նա ուզում է ազատուել այսպիսով իրան ճնշող կոշմարից, հօրը յանցակից լինելու դարհուրելի գիտակցութիւնից: Նա գիշերներն անքուն թափառել է մտայլ զղեակի շուրջը, և իր երկկայութիւնը սոսկումով է բռնուել այն արցունքի մեծութիւնից, որի վրայ իրանք ապրում են, այս առթիւ նա ասում է.

«Ես տեսայ ամենաժանր, ամենախրական, համարեա ֆիզիկական պատկերը այն բոլորի, ինչ ծածկում է այս զղեակը, ինչ նա փչել է, ինչ սպանել իր շուրջը... Այս անտառները... այս դաշտերը... այս պարտէզը... քարերի այս զանգուածը, որ անսիրտ կերպով ցցուած է արևի առաջ, այս բոլորը... ոճիրներ են. խոտի ոչ մի ծիլ, ոչ մի խիճ, ոչ մի փոքրիկ շաւիղ, որ գողացուած չը լինի: Եւ ես լսում էի միայն լացի ձայներ, և տեսնում էի միայն արիւն. ինձ թւում էր, թէ իմ շուրջն ամեն ինչ ճչում է՝ «գոգ, գոգ»:

Եւ այս աղջիկը ձգում է հայրենական տունը, ձգում է ծով հարստութիւնը, ուր նաև ծով արիւն-արցունք կայ, և զրնում է իր մաքուր սիրոյ, իր սրտի յետևից, գնում է ընտրած երիտասարդի հետ հեռու, հեռու յանցալից վայրերից՝ ազնիւ

աշխատանքով ապրուստ հայթհայթելու, Լեւոն կատաղում, վեր-
վրում է ոչ այն պատճառով, որ աղջիկը նրան դատապարտում
է, այլ որովհետեւ նրա փայխայած ծրագիրն է մնում անիրագոր-
ծելի, և իր կապիտալի, իր ամենակարող միլլիոնների անգորու-
թիւնն է տեսնում անակնկալ կերպով, անսպասելի տեղից: Սա-
կայն նա չի ընկճւում, վրովրում է և հանգստանում, աղջիկը
թնդ գնայ, Քսաւիէն կայ, իր որդին, նա բաւական է իր անյա-
գուրդ իղձերի, իր ամօթալի և ողորմելի փառախրութեան հա-
մար, նա մի խածուած գազան է, որ ցնցւում է և կրկին
հանգստանում՝ վտանգն սննդան համարելով: Նա գեռ կարող է
իր սովորականի պէս կրկնել՝ «Les Affaires sont les Affaires» —
գործերը գործ են, ինչ էլ պատահելու լինի:

Զարթած ու բողբոջ խիղճը իր աղջկայ մէջ մարմնացած
անգոր է դանւում խախտել սառն մետաղից ձուլւած այդ սիւ-
նը. ահա վրայ է հասնում երկրորդ մեծ փորձութիւնը, այն, որ
հները համարում էին բաղդ և նոր ժամանակներում կոչւում
է դիպուած: Աղջկայ մեկնելուց անմիջապէս յետոյ Լեւոն ստա-
նում է իր որդու, Քսաւիէի մահուան բոթը: Նա զոհ է գնա-
ցել մի սարսափելի դիպուածի, օտոմորիլը զարկուել է մի ծառի և
նրան ջարդ ու փշուր արել: Սա արդէն մի թոյլ աղջկայ յուսա-
հատ բողբոջ, շխտակ իղձի մի ազադակ չէ, սա մի ամբողջ ա-
պագայի բոլոր յոյսերի աւերածն է. Լեւոն ընկճւում է, թւում
է նոյնիսկ, թէ նա անդառնալի կերպով խորտակուած է: Ոտ-
ները դողում են, էլ ոյժ չ'ունի ընդառաջ գնալու որդու դիա-
կին, և այստեղ միլլիոնները ոչինչ, ոչինչ չեն կարող անել.
մարդկային կարողութիւնից վեր մի անհասանելի բան կայ, որ
իր բոլոր ծանրութեամբ իջել է նրա գլխին: Էլ ո՞ւմ համար
ապրել, ինչո՞ւ աշխատել, ինչ անել միլլիոնները:

Թւում է, թէ արագեղիան սրանով էլ կը վերջանայ. ա-
մենակարող Լեւոն խորտակուած է, սիրտը, զգացմունքը յաղ-
թանակում է, բայց ոչ, Միրբօն որոշել է ներկայացնել մի
հրէշ, ոսկով, աֆֆերաներով այլասեռուած մի արարած: Եւ ահա
ընտանեկան մեծ սգի ամենածանր վայրկենում յայտնւում են
երկու ոչ պակաս թշուառական ինժեներներ, նրանք բերել են
ստորագրել տալու մի պայմանաթուղթ, որ կազմուած է ՚ի
մէտա Լեւայի: Բայց նա գործի, աֆֆերայի մարդ է, իր գերա-
դոյն սգի մէջ անգամ վաստակի անյագուրդ իղձը զարթնում է
նրա մէջ իր բոլոր ուժգնութեամբ, նա զգում է վտանգը, առ-
նում է թուղթը, կարդում է ուշադրութեամբ, երկու ինժեներ-
ներին նստացնում է սեղանի առաջ, թելադրում է իր ցանկա-
ցած պայմանը, ստորագրել տալիս, թուղթը վերցնում, նրանց

ճանապարհ ձգում, իսկ ինքը օրօրուելով գնում դէպի որդու գիւղը. Les Affaires sont les Affaires! Զաւակները չը կան էլ, բայց «գործերը», աֆֆերաները մնում են, Լեւոն դեռ կ'ապրի, գիւղների վրայից քայլող կապիտալն է նա:

JOYSELLE, en quatre actes, M. Moeterlinck.—Ժուաղիկ, չորս գործող.
Մ. Մետերլինկի:

Մորիս Մետերլինկը մինչև իր «Մոնա-Վաննան» տուեւ է արդէն մի շարք գրամատիկական գրուածներ, որոնց բոլորի նիւթն էլ վերցրած են կիսաառասպելական, կիսաիրական զրոյցներից, հեղինակի յերիւրած՝ կամ պարզապէս վերցրած որ-նէ երկրի ժողովրդական բանաստեղծութիւնից: Այդ երկերի ամբողջութիւնը ներկայացնում է մի ֆանտաստիկ աշխարհ, ուր ընթերցողի երեակայութիւնը չփոխւում, խառնւում է, և ուր հոգին տանջւում է անորոշ խարխալումներով, ինչպէս մութ գիշերին մոլորուած մէկը, որ դժուարութեամբ է քայլում քար-քարոտ առապարներով: Դէմքեր և պատկերներ են, որոնք չտա-պով գալիս, անցնում են մարդու աչքի առաջից առանց որ կարելի լինի որոշել նրանց ինչ լինելը, հեռուոր խաւարի մէջ լսւում է նրանց քրքիջը կամ հեծեծանքները, և ապա ամեն բան լուծւի Ամենքն իրանց հետ փախցնում են մի գերագոյն միտեր, անյազուրդ թողնելով յարուցած այրող հետաքրքրու-թիւնը: Բռնելու, պահելու, մօտիկից նայելու ցանկութիւն կայ, բայց այդ անկարելի է, և հոգին հեխհե նայում է այդ խուռա-փող պատկերների յետեից վշտացած ու գժգժ:

Մոնա-Վաննայով Մետերլինկ կարծես հրաժարւում էր մասամբ իր ֆանտաստիկ աշխարհից և իջնում էր իրական հո-ղի վրայ: Մի վերին աստիճանի սիմփիչ բան կար նրա այս վերջին թաւրոնական երկի մէջ, ուր հերոսուհին՝ թէև զրուած բացառիկ պայմանների մէջ, տրագիկական միջոցաւ, ոգե-ւորուած հազագիւտ ներշնչումներով, այնու ամենայնիւ շար-ժրւում, գործում, խօսում է մարդկայնօրէն: Հեղինակի գրակա-նութեան մէջ սա արդէն մի թոխը էր, համարեա մի նորու-թիւն, որ ողջունեցին քննադատները, և ծափահարեց ընթերցող հասարակութիւնը:

Ամենքն իրաւացի կերպով սպասում էին, որ տաղանդա-ւոր հեղինակի հոգու մէջ կատարուող այս էվոլյուցիան նրան վերջնականապէս կը տանի դէպի իրականը, և որ Մետերլինկ ընդ միշտ կը հրաժարուի իր նախկին միգապատ, շատ անգամ

անհասկանալի ստեղծագործութիւններէց: Բայց ինչպէս երևում է, «Իշխանուհի Մայէշնի» և «Պեղլէաս և Մելիզանդի» հեղինակը հեշտութեամբ չի կարւում մի անցեալից, ուր նա այնքան երազներ, այնքան վերացական խորհրդանշաններ, այնքան միաստեղծութիւն: Գտնէ այս է վկայում նրա նոր գործը՝ Joyzelle—ժուազել, որ վերջերս խաղացուել է Պարիզի Théâtre Gymnase-ում: Ինքը հեղինակը գտնում է, որ իր այս երկը միջին տեղն է բռնում նախկին գրամաների և Մոնա-Վանայի մէջ: այս նկատողութիւնը կարող էր ճիշտ լինել, եթէ գերբնականը այնքան խոշոր տեղ չը բռնէր ժուազելի մէջ: Հեղինակները յաճախ իրանց երկերի լուսագոյն քննադատները չեն:

Բայց և այնպէս շնորհակալ լինինք Մետերլինկից, նա ինքը գերբնական արարած, երկնքի, Վեներայի, Մարսի բնակիչ չէ, նիւթով կապուած է այս մեր ողորմելի ցեղէ գունդին, որի անունն է երկիր: Ինչքան և իր ստեղծագործութիւնները ֆանտաստիկ, երազական լինեն, նա այնուամենայնիւ մարդկային իդէալի ճակատագրի կեանքի անհասկանալի ցաւերի տակ տառապող մի հոգի է: Եթէ իր ներշնչումները պարուրում է շատ անգամ բազմութեանը անըմբռնելի, վերացական պատկերների մէջ, յանցանքն իրանը չէ. իդէալի համար մեր արտասուելի գոյութիւնը բաւականաչափ գեղեցիկ չէ, մինչև անգամ չափազանց վիւղեր է: Եւ տառապող, ճշմարտութեան, գեղեցկի ծարաւ հոգիները Մետերլինկից էլ առաջ ստիպուած են եղել նետուել անհունը, անճանաչելին, անյայտը՝ բնութեան, կեանքի, ճակատագրի միաստեղծ գտնելու համար:

Ահա «Ժուազելը», Մետերլինկի վերջին պիեսան, որ սիրոյ աստուածայունն է. հեղինակը իրան յատուկ պերճ ոճով ճշմարիտ սէրը դնում է կեանքի ամենօրեայ գոհնկութիւնից բարձր մի տաճարի մէջ, որտեղից ծագում են վսեմ ներշնչումներ, մի անօրինակ վայլ կեանքը գեղեցկացնելու համար: Այս երկի հիմնական գաղափարը աշխարհին ասելու համար լինչ անէր խեղճ Մետերլինկն, ուր փնտրէր փաստեր, պատկերներ՝ գունատ իրականութեան, զգացմունքների, սիրոյ վաճառքի, կեղծիքի այս գործնական ժամանակներում: Եւ ահա նա երեւակայում է մի զիւթական անձնաւորութիւն, Մերլեն անունով, որ օժտուած է գերբնական ընդունակութիւններով, որ կանխատեսել է ապագան, չարիքը, բարիքը, գիտէ կարգալ ճակատագիրը, ընդգրկել այն բոլորը, ինչ չէ տուած ճանաչել սովորական մահկանացուներին: Եւ նրա այդ զիւթական կարողութեան ազդեւրն է մի ուրիշ անձնաւորութիւն, Արիէլը, երկու քոյր, կամ

աւելի ճիշտ՝ երկուրեակ հոգիներ, որոնք իրար լրացնում են և յաւիտենականութեան լեզուն գիտեն:

Մերլենը մի որդի ունի, Լանսէօր անունով, որին կ'ուզէր մի երջանիկ ազազայ պատրաստել: Արիէլը՝ սակայն այդ երջանկութեան կարելիութիւնը կապում է մի պայմանի հետ, որից ստեղծւում է Մերլէնը: Եթէ Լանսէօրը, ստեղծ է նա, չ'արժանանայ մի կնոջ իսկական սիրուն, նա կը մեռնի: Այդ սիրոյ նկարագիրը սքանչելի է. այն պիտի լինի անօրինակ, հերոսական և ներող, ամենատեսակ զոհաբերութեան պատրաստ և համեստ, համբերող և վսեմ, խոր և թեթեւ, մի խօսքով մի գերբընական, երկնային սէր, որին մահկանացուները շատ էլ սովոր չեն: Մերլենը յուսահատուած է, որդու մահուան ժամանակը հեռու չէ, բայց այն փրկիչ հրեշտակը, այն սիրող կինը չը կայ: Իւրաքանչիւր օր, որ անցնում է, տանում է իր հետ Մերլենի յոյսի մի մասը, օրհասական վայրկեանը, որդու մահուան ժամը աւելի և աւելի մօտենում է: Բայց ահա յայտնւում է նա, սպասուած կինը, ժուաղելը, մի քնքոյշ, հրեշտականման արարած: Լանսէօրը և ժուաղելը սիրում են իրար բուռն, անզուսպ սիրով:

Սկսւում է ժուաղելի համար անօրինակ փորձութիւնների շրջանը: Լանսէօրը փոխառփոխ դառնում է ֆիզիկապէս և բարոյապէս զարչելի. նա հիւանդ է, այլանդակ, նա ծեր է՝ ու զառամեալ, նա անառակ է, անհաւատարիմ, խաբեբայ, և բոլոր այդ փոփոխութիւնների ժամանակ, բոլոր այդ դժբաղդութիւնների ընթացքում ժուաղելը շարունակում է սիրել Լանսէօրին, ներում, սիրով, մխիթարում է նրան: Նրա զգայմունքը այնքան խորն է դէպի Լանսէօրը, որ ոչ մի փորձութիւն, ոչ մի դառնութիւն չի կարողանում նրան ընկճել: Վրայ է հասնում վերջին փորձութիւնը, ամենասարսափելին, սիրող կինը, ժուաղելը իր սիրած աղամարդին փրկելու համար պիտի յանձն առնի զարհուրելի զոհաբերութիւն, նա պէտք է մի գիշեր պատկանի մի գարշելի արարածի: Ժուաղելը դաշոյնը ձեռքին մօտենում է աղտեղութեան այդ անկողնին, նա պատրաստ է և սպանութիւն գործել, բայց այստեղ վերջանում է նրա փորձութիւնը, և ճշմարիտ սէրը դուրս է գալիս յաղթանակով: Բոլոր փորձութիւնները պատրաստուած էին ժուաղելի սիրոյ մեծութիւնն իմանալու համար:

Մաքուր, անկեղծ սիրոյ յաղթանակը, որ այս պիեսայի հիմնական գաղափարն է, մասամբ յիշեցնում է Մոննա-Վաննան: Մետերլինկն իր այս նոր գործով մի քայլ հեռանում է նախնիթաց պիեսայի ժանրից, բայց մնում է նոյն իղէալիստը, նոյն երազողը: Եթէ կայ մի ժամանակ, երբ ամենից աւելի պէտք է իղէալը պատ-

կերայնելու համար դրաւիչ ձևեր, սիմվոլներ փնտրել, երբ
պէտք է կեանքին, գունատ իրականութեանը հակադրել վսեմ
գեղեցկութիւններ, թէկուզ երեսկայական, դա մեր ժամանակը,
մեր օրերն են: Մետերլինկն իրաւունք ունի երազել, երբ իր
շուրջը չոր նիւթապաշտութիւնը, անպատկառ շահասիրու-
թիւնը օր-աւուր աւելի և աւելի խեղդում է իրէտլը, գեղեց-
կութիւնը կեանքի:

Ա. Ա.